

Віталій ОМЕЛЬЯНЕНКО

АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ УСПІШНОСТІ СИСТЕМНИХ ІННОВАЦІЙ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНЯХ

Постановка проблеми. Одним з проявів стратегічного підходу до довгострокового розвитку країни є політика щодо використання ресурсного потенціалу й позиціонування в промисловому та науково-технічному середовищі. В умовах технологічного прогресу була визнана залежність конкурентоздатності корпорацій від соціального та інституціонального клімату в країні. Здатність суспільства до змін багато в чому визначає можливість його розвитку. Практичне застосування теорії архетипів ґрунтується на тому, що архетипи забезпечують зв'язок, якого бракує, між мотивацією та зв'язками. В умовах колосального зростання обсягу інформації архетипна індивідуальність має вирішальне значення та є конкурентною перевагою. Практичне використання потенціалу архетипів є найвищим сенсом – «буттям для себе» за Гегелем, тобто буттям, що розкриває глибинні можливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання системного аспекту інноваційного розвитку розглядали у своїх дослідженнях А. Жалевич, І. П. Макаренко, Ю. А. Кармишев та інші, які відзначали необхідність аналізу значної кількості факторів, що впливають на інновацію. Зокрема, Ю. А. Кармишев [3] характеризує інноваційний розвиток як особливу інноваційну спрямованість цілей, шляхів їх досягнення, особливу «надбудову» механізму державного впливу на економіку та ринкову самоорганізацію, обумовлену переважною орієнтацією всіх сфер економіки на комплексне використання інновацій, перерозподіл форм і методів регулювання за результативністю впливу.

Один з класиків японського маркетингу, професор Міцуаки Сімагуті, називає XXI ст. епохою системних інновацій та епохою абсолютно нових систем ведення бізнесу [1]. Дослідник відзначає те, що найближчим часом економіка та соціум будуть розвиватися по шляху створення принципово нових системи – бізнес-систем, маркетингових систем, науково-дослідних систем, систем створення соціальних цінностей і систем стійких конкурентних переваг.

Можливість інновацій як чинник адаптації та розвитку фактично закладено в національний код кожної нації. Зокрема, С. Б. Кримський [8, с. 275] формулює національну ідею України як «побудову в країні сучасної постіндустріальної цивілізації з урахуванням історичних цінностей та ідейної спадщини українського народу».

Однак аналіз праць, присвячених соціокультурним аспектам інноваційного розвитку, показав відсутність теоретико-методичних підходів до державно-суспільного управління впровадженням системних інновацій. У рамках більш детального аналізу ставиться мета розкрити наступні питання:

- роль архетипів у культурі та історії країни в цілому;
- вплив «цивілізаційного коду націй» в рамках певних напрямків її життєдіяльності..

Метою статті є аналіз особливостей впровадження системних інновацій у контексті їх сприйняття соціумом через призму архетипів.

**ОМЕЛЬЯНЕНКО
Віталій,
OMELYANENKO
Vitaliy,**

аспірант кафедри економічної теорії Сумського державного університету, м. Суми.

Анотація: у статті розглянуто У статті проаналізовано особливості впровадження системних інновацій на національному та місцевому рівні на основі використання архетипної складової соціально-економічної системи. Запропоновано використовувати модель бізнес-трансферу для скорочення інституційного розриву між Україною та розвиненими країнами.

Ключові слова: інноваційний розвиток, громада, системні інновації, суспільство, соціально-економічна система, менталітет.

УДК 330.341.1:159.9

Виклад основного матеріалу. У рамках стратегії розвитку України необхідно використовувати всі можливості впровадження інновацій, що призводять до підвищення ефективності й оптимізації процесів різної природи. Однак, як відомо, інновації є різними за своєю природою, сферою впровадження та масштабом. Зокрема, є такі рішення, що призводять до більш значних позитивних ефектів. Йдеться про так звані системні інновації, що являють собою рішення, які вдосконалюють (оптимізують) та активізують роботу одночасно всіх (або багатьох) підсистем і вносять суттєвий внесок у загальний тренд розвитку системи.

Варто відзначити, що наразі практично всі «серйозні» інновації є системними, однак сьогодні досить часто поняття інновацій обмежується через його звуження до техніко-технологічних нововведень. Таким чином, системні інновації – це рішення, що базуються на врахуванні системних властивостей та законів розвитку складних систем (наприклад, синергетичний ефект, закони сталого розвитку тощо).

Системні інновації можуть існувати лише в підготовленому для них середовищі, тому виникає ситуація «інновацій для інновацій». Якщо намагатися управляти інноваціями, нічого не змінюючи «зверху», інновація не стане системною – саме від ініціатив і досвіду влади (керівництва) на інших рівнях залежить ефективність розвитку системи.

Відповідно до концепції екосистем інновацій В. Хвана та Г. Хоровіта будь-яку соціально-економічну систему можна аналізувати як своєрідну «екосистему розвитку інновацій». Тому, враховуючи, що економічна сфера – це система відносин людей, ми пропонуємо розглядати поширення системних інновацій як процес, за допомогою якого інновація поширюється по комунікаційних каналах у часі й просторі серед агентів цієї соціально-економічної системи та у взаємодії з соціально-економічними системами інших країн.

Форма та швидкість поширення інновації залежать від характеристик складових цієї системи, а саме від інноваційної стратегії різних суб'єктів (суб'єкти господарювання, соціальні групи тощо), характеристик ринку, де реалізуються інновації, потужності комунікаційних каналів, способів передачі інформації й особливостей її сприйняття, здатності та мотивації отримувачів до практичного використання цієї інформації, а також технічних і споживчих властивостей інновації.

В інноваційній діяльності лідери ринку приділяють значну увагу саме людському капіталу, оскільки саме люди виконують роботу, ухвалюють рішення, проявляють активність та ініціативність, створюють умови та залучають ресурси, генерують знання та винаходять нове, вступають у комунікації тощо. Саме тут і постає питання аналізу національної складової – архетипів. Г. Лебон відзначав, що «життя будь-якого народу і всі прояви його цивілізації складають просте відображення його душі».

Однак, якщо суспільство, що втрачає традиції й історичну пам'ять, перестає розвиватися та деградує, бо переривається зв'язок між поколіннями, відбувається маргіналізація та інші деструктивні процеси.

З іншого боку, суспільство не може існувати, не змінюючись, тому інноваційність і традиційність є взаємозалежними сторонами розвитку. У широкому культурологічному контексті традиції необхідно розглядати як необхідну умову розвитку [2]. Вислів «нове – це добре забуте старе» знаходить постійні підтвердження в житті, коли, наприклад, інновації базуються не лише на новому знанні, а й на попередніх результатах і загальних закономірностях системи.

Інновації навряд чи можна здійснити в традиціоналістському або стагнующому суспільстві, тому що вони вимагають відповідного соціального клімату довіри, креативності та готовності консолідації для відповіді на виклики часу. Суспільству, що живе лише минулим або сьогоднішнім, занадто матеріалістичному та прагматичному, буде складно піти на ризик інновацій, без чого неможливий ривок. Навіть найбільш проривні ідеї можуть перетворитися на «псевдоінновації», які в результаті навпаки відкидають суспільство назад, а не виводять на новий макросоціальний рівень.

На рис 1 показано схему впливу, виходячи зі співвідношення «традиційне – цілеспрямоване». Відповідно, чим більше системна інновація відповідатиме національній (або цивілізаційній) ідеї, що може об'єднати суспільство, тим більшою є енергія синергії, яку можна використати для побудови якісно нової держави.

Рис. 1. Вплив системних інновацій на розвиток системи (розроблено автором)

Наприклад, КНР, де успішно реалізуються реформи та модернізація економіки, спирається на переваги участі держави в процесах регулювання ринкових відносин з урахуванням специфіки китайських трудових ресурсів та засвоєння нових знань.

Варто відзначити, що в умовах системних інновацій відбувається зміна підходів до поділу суспільств, коли на зміну соціально-економічним, технологічним або соціально-політичним критеріям приходить класифікація суспільних систем на «швидкі» та «повільні» економіки. Перші природно ґрунтуються на інноваціях та принципі унікальності, а імітація в них, як правило, не має суспільного визнання, часто навіть просто засуджується (наприклад, ставлення до плагіату). «Повільні» економіки є стійко традиційними та інерційними, тому в них зміни впроваджуються безсистемно та в рамках існуючих традицій і системи в цілому, що є однією з так званих «пасток» інноваційного розвитку.

Відзначимо, що у соціумі завжди існує певний опір змінам. Як інструмент подолання цього спротиву доцільно запропонувати мотиваційні механізми та механізми актуалізації архетипів. Ця теза базується на тому, що деякі інновації відрізняються високою швидкістю сприйняття (наприклад, індивідуальні споживчі товари, що прямо впливають на соціальний статус), тоді як у системних інновацій, спрямованих на масового користувача, швидкість схвалення є помітно нижчою.

У табл. 1 показано особливості впливу на впровадження системних інновацій. Відповідно, найбільш складною є розробка нових інноваційних систем.

Інноваційному переходу сприятиме трансформація на індивідуальному рівні, оскільки для сучасного суспільства є характерними наступні ознаки.

У таблиці 2 показано співвідношення цих трендів та їх відображення в традиційних архетипах українців.

Незважаючи на ці збіги, в Україні провідні архетипи є надто ідеалізованими, а інколи навіть деформованими, тому для них не характерна продуктивна спрямованість, що посилює необхідність впровадження системних інновацій. Підтвердженням цього може бути практична відсутність у списку активів ТОП-10 підприємств України інноваційних, зокрема високотехнологічних, проєктів.

В епоху глобальної економічної конкуренції та входження в радикально новий за своїм організаційно-економічним механізмом розвитку технологічний уклад припускається спирання на традиції та вітчизняний історичний досвід відродження економіки, а також на міжнародний досвід.

Донедавна вважалося, що інновації можуть бути лише двох типів: екзогенними (запозиченими з інших інноваційних систем) та ендегенними (такими, що виникли в цьому середовищі без зовнішнього впливу – імпульсу).

Таблиця 1

Особливості впровадження різних видів системних інновацій

Вид системних інновацій	Рівень управління	Вплив архетипів
Інновації в розвитку функціонуючих систем	Усі рівні	++
Розробка нових інноваційних систем, моделей, концепцій і парадигм	Усі рівні, особливо державний	+++++
Системний підхід до інноваційної діяльності в усіх галузях	Усі рівні	++
Використання знань про універсальні закони розвитку систем для визначення точок найбільш ефективного використання зусиль та одержання максимальних системних результатів та ефектів	Усі рівні	+++++
Створення середовища та інфраструктури для генерації та капіталізації розробок та впровадження інновацій	Усі рівні, особливо державний	++++
Нові функції за допомогою об'єднання складових частин радикальних інновацій у новий спосіб	Усі рівні	+++

Джерело: розроблено автором

Таблиця 2

Співвідношення сучасних соціальних трендів та архетипів українців

Соціальні тренди інноваційного суспільства	Конструктивні архетипи українців
Увага до себе та середовища свого існування	Індивідуалізм, глибинний оптимізм. Архетип «філософії серця» (шлях до ідеалу та гармонії з природою за Т. Шевченком; ключ до «господарства душі», її мандрів у вічність, сферу добра і краси за М. Гоголем. Повага до внутрішнього світу людини, її талантів та здібностей. Орієнтація на малий гурт (прагнення українців творити Рай у власному Домі, архетип «Дім»). Архетип «Поле» («поле життя»)
Тяга до «розширення горизонтів» (самовдосконалення та пізнання нового)	Ідеал свободи. Світоглядна толерантність (здатність українського народу приймати у свою культуру ментальні настанови інших народів та їх культур). Персоналізм (спосіб стосунків зі світом, за якого цінність персони не заперечує значущості навколишнього суспільного життя).
Раціоналізація часу	Працездатність і працелюбність українців.
Активна фінансова поведінка	Архетип «Єзуїт» (за О. Арестовичем). Українці не терплять хитрощів і підступу, ненавидять злочинців та шахраїв, є прихильниками чесної праці.
Активне використання нових технологій	Архетип едукативності (забезпечує переконаність у тому, що завдяки розвитку можна змінити своє життя, дізнатися, у чому полягає власне життєве покликання, орієнтує на пошук того знання, яке допоможе реалізувати потенціал і досягти найвищих результатів).

Джерело розроблено автором на основі [7; 9; 11]

Більш вдалий розподіл запропонував С. А. Аругюнов [12], який вважає, що культурна трансформація через запровадження інновацій, може відбуватися у три способи:

1) спонтанно: у цьому випадку спонтанна трансформація передбачає впровадження інновації, що виникає всередині культури за рахунок факторів її власного розвитку без впливів ззовні; цей підхід є характерним для народної культури та національних форм самоорганізації;

2) стимульовано: стимульована трансформація – це інновація, що не є прямим запозиченням з іншої культури, але виникає під непрямим впливом (наприклад, вплив закордонних телесеріалів на молодь);

3) шляхом запозичення, коли інновація, пов’язана з прямим зовнішнім впливом, до якого можна віднести поширення елементів соціальної взаємодії, «європеїзацію» («вестернізацію») соціальних процесів, запозичення систем писемності (латиниця, кирилиця), лексичні запозичення (наприклад, слово «yes» та ін.), й особливо – поширення технічних винаходів та інновацій.

Ураховуючи наздоганяючий характер розвитку, Україні необхідно використовувати іноземний досвід. Для цього ми пропонуємо використати модифіковану стратегію бізнес-трансферу, що являє собою обґрунтування практичної реалізації концепції, заснованої на аналізі суміжної системи (інший регіон, інша країна тощо) та її адаптації у власній геолокації. Інакше кажучи, це – адаптація успішного досвіду до умов цієї системи. Якщо цільова аудиторія в певній геолокації успішно використовує певний інноваційний інструмент, це означає лише одне – в країні або місті він теж, швидше за все, буде успішним. Однак ця стратегія передбачає глибокий аналіз та адаптацію процесів під національні (локальні) умови, а отже – дуже точне розуміння суті процесу та його місця в системі.

Незважаючи на простоту з першого погляду, це завдання насправді є досить складним, оскільки відбувається перехід (трансфер) знань між інноваційними системами (рис. 2) та їх засвоєння (адаптація). Результат цього процесу може бути різним: від відторгнення до успішної модифікації. Тому пропонуємо на початкових етапах використовувати його на локальному рівні (рівні громади) на підставі маркетингу цієї інновації.

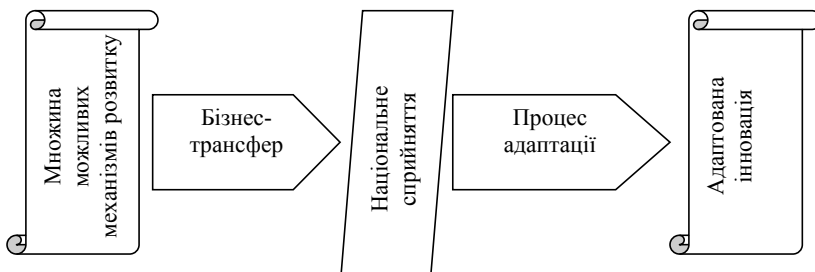

Рис. 2. Модель бізнес-трансферу інновацій (розроблено автором)

Варто відзначити, що аспект інноваційного розвитку відіграє подвійну роль і на відміну від традиційних підходів, що використовуються досить часто для розвитку територій під час формування конкурентних переваг традиційного характеру, дозволяє одночасно як підвищити якість життя населення, так і створити умови розвитку громади та відповідної території.

Потенційно існує три альтернативні шляхи впровадження інновацій. У кожного сценарію розвитку є свої переваги та недоліки, зокрема:

1) влада може зробити щось на свій смак, страх і ризик, базуючись на власних уявленнях про те, чого хочуть мешканці громади: в результаті мешканці громад можуть

неприємно здивуватись «благу», яке вони отримали завдяки ініціативності керівництва, або звикнуть, що їх голос та думки не впливають на життя у громаді;

2) влада може відкласти інновацію до того часу, коли з'являться фінансові чи інші необхідні ресурси, ініціативні мешканці в громаді або ж життя в країні налагодиться тощо: в результаті зміни у громаді консервуються, нічого нового не з'являється, громада звинувачує владу у бездіяльності, а влада громаду – у пасивності;

3) зробити те, що необхідно мешканцям громади, однак обов'язково за їх участю: в результаті рішення у громадах ухвалюються спільно, можливо, не так швидко, як у випадку автономних дій влади, проте більш усвідомлено, оскільки громада в цьому випадку несе відповідальність за реалізацію ініціатив, що пропонуються.

Зрозуміло, що саме третій варіант є прикладом загальноєвропейської практики й культури врядування у місцевих громадах, коли зміни ініціює саме громада, базуючись на реальних, локальних різноманітних потребах, та бере відповідальність за власний розвиток. У результаті у суспільно-державному управлінні інноваційними процесами починають виникати більш демократичні партисипативні відносини, узгоджені взаємодії між державою та громадянським суспільством, зокрема управлінські аспекти цих взаємодій, а також зникає «дистанція влади». Самоорганізація громади змінює (актуалізує) і менталітет, що змінюється з «одноосібницького» менталітету на менталітет «дружного співтовариства», що готове спільно вирішувати власні місцеві проблеми. Низка досліджень показала, що розподіл кількості реципієнтів у часі нагадує криву нормального розподілу (криву Гауса), де інерційна складова є домінуючою, однак потенціал інноваторів є більшим.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Існує величезна кількість видів інновацій, і всі вони дуже тісно пов'язані між собою, і тому кожна зміна в системі матиме системний ефект. При цьому необхідно впроваджувати інновації, що прямо впливали б на вироблення нових рішень – для цього потрібне сприятливе середовище для їх поширення.

Застосування високоефективних системних інновацій в Україні може докорінно змінити соціально-економічну систему, а для використання архетипів необхідно перевіряти потенційні системні інновації на відповідність архетипному образу через аналіз їх відповідності конструктам.

У подальших дослідженнях важливо розробити алгоритми оцінки ступеня впливу системних інновацій на суспільство та громадські ініціативи й прагнення до реформ (ЖКХ, охорона здоров'я, освіта тощо), трансформацію способу життя, роль громадських організацій в інноваційному процесі, взаємозв'язок інновацій та національної культури, значимість та рівень участі ЗМІ в просуванні інноваційних ідей і креативного світосприйняття, врахування молодіжних ініціатив як провідного фактора адаптації до соціуму або його трансформації.

Література:

1. Жалевич А. Что такое системные инновации? [Електронний ресурс] / А. Жалевич // ИНСАЙТ. – 2015. – Режим доступу : <http://zhalevich.com/myschlenie/85-systems/403-sistemnye-innovacii.html>.

2. Инновационная культура [Електронний ресурс] / под ред. А. А. Поскрякова ; МИФИ. – Режим доступу : http://www.sociology.mephi.ru/docs/innovatika/html/innovacionnaya_kultura.html.

3. Кармышев Ю. А. Инновационный тип развития как фактор динамизации социально-экономических процессов / Ю. А. Кармышев // Сборник научных трудов кафедры экономической теории ТГУ им. Г. Р. Державина. – 2002. – № 1. – С. 37–39.

4. Макаренко И. П. Проблемы формирования системного инновационного процесса в Украине [Електронний ресурс] / И. П. Макаренко. – Режим доступу : http://iee.org.ua/files/conf/conf_article7.pdf.

5. Омеляненко В. А. Проблемы та нові орієнтири формування інноваційної сві-

домості / В. А. Омеляненко // Свідомість – основа розвитку творчого потенціалу людини / укл. Салата О. О. – К. : Геопринт, 2014. – С. 31–36.

6. Омеляненко В. А. Управління процесами створення регіональної екосистеми інновацій з урахуванням особливостей інституційних архетипів / В. А. Омеляненко // Публічне управління: теорія та практика збірник наукових праць. – 2014. – № 2 (18). – С. 115–120.

7. Питайло І. Особливості українського менталітету: чому ми такі, якими є? [Електронний ресурс] // Всеуніверситетська студентська науково-практична інтернет-конференція «Культура українського народу: історія, сучасність, перспективи». – 2014. – Режим доступу : <http://ukrconf.fl.kpi.ua/?p=49>.

8. Проблеми теорії ментальності / М. В. Попович [та ін.] ; відп. ред. М. В. Попович ; Ін-т філософії НАН України. – К. : Наук. думка, 2006. – 408 с.

9. Ременець О. В. Витоки цінностей української культури / О. В. Ременець // Вісник Національного авіаційного університету. – 2013. – № 2. – С. 112–115. – (Сер. : Філософія. Культурологія).

10. Струк Е. Н. Особенности проявления социальных пределов инновационного общества / Е. Н. Струк // Общество. Среда. Развитие. – 2011. – № 1. – С. 122–126.

11. Український національний архетип [Електронний ресурс] // За матеріалами «Малої Енциклопедії Етнодержавознавства» / [Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін.]. – 2014. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/blog/pberest/read/54522/Ukrainskyj_nacionalnyj_arkhetyp.

12. Чернявская Ю. В. Народная культура и национальные традиции [Електронний ресурс] / Ю. В. Чернявская. – Минск, 1998. – 170 с. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Chern/17.php.